

УДК 7.012.746.1

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2021.1.6>**Яковець Інна Олександрівна,**

доктор мистецтвознавства, доцент,

завідувач кафедри дизайну

Черкаського державного технологічного університету

ORCID ID: 0000-0001-5069-5857

Чугай Наталія Миколаївна,

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри дизайну

Черкаського державного технологічного університету

ORCID ID: 0000-0002-3292-9637

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТИЛЬ ЯК НЕВІДДІЛЬНИЙ СКЛАДНИК СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ: ЕВОЛЮЦІЯ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті висвітлено основні етапи становлення дизайну у сфері текстилю. Проаналізовано сучасний стан розвитку арт-текстилю, означено особливості сучасних технік і жанрів, наведено приклади розвитку текстильного мистецтва і дизайну в окремих регіонах України, окреслено недостатність професійно проведеного аналізу сучасних прийомів і засобів створення сучасної текстильної дизайн-продукції.

Показано, що виникнення дизайну як особливого виду проектно-художньої діяльності пов'язують із завершальним етапом першої промислової революції кінця XIX ст. Поділ праці, що виник пізніше, зумовив створення мануфактури, на зміну якій прийшло машинне виробництво ткацьких фабрик. Виготовлення текстилю з кустарного ремісничого виробництва перетворилося в особливий вид художньо-проектної діяльності і, відповідно, стала формуватися нова професія – дизайнер текстилю.

Показано, що у 90-х роках XX ст. відбувалася зміна принципів формоутворення. Головною відмінною рисою творів дизайну текстилю від творів декоративно-прикладного мистецтва є системний підхід до створюваної речі, а саме: науковий підхід в проектуванні; новаторське формоутворення; взаємодія з простором; використання нових технологій і матеріалів; розширення палітри художньо-технологічних засобів, які дають можливість їх багатоваріантного комбінування для отримання нових оригінальних рішень; художнє моделювання предметного середовища в умовних формах і матеріалах (макети, ескізи, експериментальні пошуки форми); підвищення якості виробу. Орієнтація на створення гармонійного предметно-просторового середовища в кінці XX ст. активізувала зусилля художників всіх видів і жанрів мистецтва.

Виявлено, що сфера художнього оформлення текстильних виробів, підбір малюнка і забарвлення, для тканини відповідної фактури, так само, як і питання сприйняття художнього образу цих творів дизайну текстилю як цілісної системи, вивчені недостатньо.

Виразальні засоби художнього текстилю XXI ст. дедалі більше привертають увагу сучасних митців. Сучасне жанрове різноманіття творів охоплює всі рівні: тематичні, формотворчі, орнаментальні, технологічні та втілює ідею самодостатності художньої творчості в текстилі. Роботи сповнені глибокої емоційності на надзвичайній образній виразності, що дає можливість інтегруватися в європейське середовище.

Ключові слова: текстиль, арт-текстиль, дизайн, мистецтво, виразальні засоби, виставка, експозиція, технологія.

Yakovets' Inna, Chuhai Nataliia. UKRAINIAN TEXTILES AS AN INTEGRAL PART OF MODERN DESIGN: EVOLUTION, PERSPECTIVES

The article reflects the main stages of the formation of design in the field of textiles. It is analyzed the current state of development of textile art, marked features of modern techniques and genres, given examples of textile art and design in some regions of Ukraine, outlined the lack of professional analysis of modern techniques and means of creating modern textile design products.

It is shown that the emergence of design as a special type of design and artistic activity is associated with the final stage of the first industrial revolution in the late 19th century. The division of work, which emerged later, led to the creation of manufactories, which were replaced by the machine production of weaving factories. Making textiles from artisanal craft production turned into a special kind of art and design activity and, accordingly, a textile designer, new profession, began to form.

It is shown that in the 90's of the twentieth century there was a change of principles of shaping. The main distinguishing feature of the works of textile design from the works of arts and crafts is a systematic approach to the created thing, namely: a scientific approach to the design; innovative shaping; interaction with the space; the use of new technologies and materials; expanding the palette of artistic and technological means, which allow you to combine them multivariably to get new original solutions; artistic simulation of the object environment in conventional forms and materials (layouts, sketches, experimental search for form); improving the quality of the product. The focus on creating a harmonious object-spatial environment at the end of the twentieth century has intensified the efforts of artists of all kinds and genres of art.

It was found that the sphere of artistic design of textile products, the selection of pattern and coloring, for the fabric of the appropriate texture, as well as the issue of perception of the artistic image of these works of textile design as a holistic system, have been insufficiently studied.

The expressive means of artistic textile of the XXI century increasingly attract the attention of contemporary artists. Modern genre diversity of works covers all levels: thematic, formational, ornamental, technological and embodies the idea of self-sufficiency of artistic creativity in textiles. The works are full of deep emotionality and extreme figurative expressiveness, which makes it possible to integrate into the European environment.

Key words: *textile, art textile, design, art, expressive means, exhibition, exposition, technology.*

Постановка проблеми. В даний час вже не викликає сумніву, що дизайн остаточно сформувався як самостійний вид професійної діяльності нового етапу розвитку цивілізації, ери прав людини і ринкових відносин, заснованої на пріоритеті споживчих цінностей в укладі життя суспільства.

З початку виникнення дизайн існував як самостійна частина процесу виробництва потрібних людям речей, де корисність виробу обов'язково була пов'язана з його красою, але за багато років свого існування дизайн переріс в ідеологію цілеспрямованого перетворення властивого людині бажання прекрасного в технологію його впровадження в усі сфери нашого життя.

Дизайн, як явище суспільного життя, увійшов в усі сфери людської творчості, переростаючи сьогодні в більш загальну категорію «проектна культура» [1, с. 11]. Фактично, декоративно-прикладне мистецтво, до якого досить довго відносили і текстиль, поступилося позиції технологічно більш досконалим і проектно орієнтованим структурам дизайну. Значимість до пори прихованих у творах і задумах прикладного мистецтва нових соціально-культурних взаємин людини і предметного середовища знайшла в дизайні інші масштаби і цінності.

Щоб правильно розуміти сучасні тенденції розвитку дизайну текстилю, необхідно проаналізувати історичні передумови його формування. Виникнення дизайну як особливого виду проектно-художньої діяльності

пов'язують із завершальним етапом першої промислової революції кінця XIX ст., в результаті якого ремісничо-мануфактурне виробництво було повністю витіснено більш ефективним машинним виробництвом. Що ж стосується текстилю, то до зазначеного періоду його виробництво здійснювалося переважно універсальними фахівцями-ремісниками, які, як правило, поєднували в собі функції конструктора, технолога, художника, модельєра, ткача і, навіть, продавця виробів своєї праці. Поділ праці, що виник пізніше, зумовив створення мануфактури, на зміну якій прийшло машинне виробництво ткацьких фабрик. З цього періоду текстильне мистецтво стало розвиватися в двох напрямках: вдосконалення ручного візерункового ткацтва, яке спирається на багатовікові традиції і досвід попередників; масове машинне виробництво тканин, в результаті чого споживчий ринок став швидко наповнюватися новою, значно більш дешевою продукцією.

Таким чином, виготовлення текстилю перетворилося в особливий вид художньо-проектної діяльності і, відповідно, стала формуватися нова професія – дизайнер текстилю.

Мета статті – висвітлення основних етапів становлення дизайну у сфері текстилю, аналіз сучасного стану розвитку арт-текстилю та особливостей сучасних технік і жанрів.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво оздоблення тканини є одним з найдавніших мистецтв. Перші зразки ткацьких візерунків зустрічаються вже в епоху первісної культури.

Малюнки на тканині вражають високою гармонійністю ефектів, які досягалися, головним чином, трьома основними кольорами: червоним, жовтим і синім, а також художньою цілісністю орнаменту, який будувався на вмілому поєднанні стилізованих природних (листя, плоди, дерева, фігура тварин, і т. д.) і геометричних форм. Кожна епоха, кожен народ, вносили нові прийоми і техніки оформлення тканини, в результаті використання яких текстильне мистецтво досягло високого рівня.

Ще в 20-х роках ХХ ст. піонери радянського дизайну В. Степанова, Л. Попова, розробляючи малюнки для тканини і проектуючи моделі одягу, розглядали не тільки питання відповідності створюваного текстильного малюнка для тканини конкретного призначення, а й питання необхідності промислового виготовлення текстилю. Так, у своїй статті «Від костюма – до малюнка і тканини» професор текстильного відділення ВХУТЕМАСа В. Степанова стверджувала, що основним завданням художника-текстильника на сьогодні є необхідність зв'язати свою роботу над тканиною з оформленням костюма, відмовитися від абстрактного малюнка тканини для невідомого призначення, витіснити всі кустарні методи роботи, ввести механічні пристосування з метою геометризації прийомів роботи [2, с. 25].

Вивчення та аналіз сучасних українських художніх тканин з властивими їм найважливішими тенденціями розвитку та художніми особливостями підтверджує, що в цьому виді дизайнерської творчості спостерігаються якісно нові досягнення. Вони відчутні в розвитку виробництва, розширенні асортименту, удосконалення технологічного процесу, поліпшення художньої особливості тканин.

«Тканина як художній виріб посідає в діяльності людини проміжне місце між художньою і науковою творчістю, між емоційним сприйняттям і мисленням раціоналізму» [3, с. 104]. А. Жук також зазначає, що звернення до традицій народного мистецтва надає творам дизайну текстилю своєрідної неповторності і різноманітності.

Орнаментальним засобам художньої виразності виробів текстилю присвячені дослі-

дження М. Селівачова, який відзначає, що дослідження орнаментики і орнаментальності актуально не тільки з точки зору пізнання національної художньої спадщини, але має загальнолюдське культурне значення [4, с. 14].

Нові тенденції в розвитку художнього текстилю, які виникли ще в 1980-х роках, але не отримали в той час значного поширення, в даний час знайшли своє логічне продовження в інших способах його формоутворення. «В художньому текстилі знаходження нових пластичних ефектів зумовило появу різноманіття технік. Художників зацікавила можливість розкриття самої сутності текстилю в його розмаїтті, необмежена варіація колористичних і фактурних нюансів, поєднання різних за фактурою волокон, переплетень. Поверхня гобелена або текстильного панно наче ожила, стала своєрідним рельєфом, який набув великої емоційної сили, взаємодіючи з простором», – пише З. Чегусова [5, с. 195]. Далі вона стверджує, що «є всі підстави вважати, що саме текстиль, який ототожнюється у свідомості з гармонією візуальних і тактильних відчуттів, здатний естетично одухотворити безликий простір інтер'єру, стандартизований євроремонтом» [5, с. 240].

Окремі питання «системного підходу» до проектування виробів дизайну аналізували В. Даниленко, Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. Теоретик дизайну В. Даниленко, розглядаючи дизайн України в світовому контексті художньо-проектної культури, в зв'язку з ситуацією, яка склалася, зазначає: «В кінці ХХ століття художня свідомість в Україні звикла до поділу, іноді різкого, дизайну і декоративно-прикладного мистецтва. Цей поділ змушував дизайн займатися глобалізаційною, модною і сучасною художністю, а декоративно-прикладне мистецтво дозволяло звертатися до місцевого колориту, що в значній мірі робилося художниками-прикладниками у вигляді використання старих формотворчих національних штампів» [6, с. 167].

У 90-х роках ХХ ст. відбувалася зміна принципів формоутворення, – вважає Т. Кара-Васильєва [5, с. 10]. Декоративно-прикладне мистецтво, до якого тривалий час відносили і текстильне мистецтво, поступилося позицією

технологічно більш досконалим і проектно орієнтованим структурам дизайну. Головною відмінною рисою творів дизайну текстилю від творів декоративно-прикладного мистецтва є системний підхід [7, с. 306] до створюваної речі, а саме: науковий підхід в проектуванні; новаторське формоутворення; взаємодія з простором; використання нових технологій і матеріалів; розширення палітри художньо-технологічних засобів, які дають можливість їх багатоваріантного комбінування для отримання нових оригінальних рішень; художнє моделювання предметного середовища в умовних формах і матеріалах (макети, ескізи, експериментальні пошуки форми); підвищення якості виробу [8].

Орієнтація на створення гармонійного предметно-просторового середовища в кінці ХХ ст. активізувала зусилля художників всіх видів і жанрів мистецтва. «І хоча внесок художників в художнє рішення інтер'єрів був нерівнозначний, – вважає український мистецтвознавець З. Чегусова, – однак, важливим було те, що вони брали участь у створенні цілісного художнього образу споруди разом з архітекторами й іншими авторами, починаючи зі стадії проектування» [5, с. 192-193].

Довгий час український сучасний текстиль знаходився в тіні «великого» мистецтва. Художники мріяли про окремий проект. Відчуття великого потенціалу і бажання показати свої здобутки об'єднало провідних художників України у створенні цього нового проекту.

Від 2004 року важливою текстильною подією в Україні стає Трієнале художнього текстилю, започаткована в Києві відомим мистецтвознавцем, арт-критиком та організатором мистецьких подій З. Чегусовою. Залучаючи в орбіту виставки багатьох організаторів та мистців, З. Чегусова створила багатовекторну й представницьку імпрезу, котра як один із напрямків презентувала інноваційні форми текстильного мистецтва [9].

I Всеукраїнська трієнале художнього текстилю, як вже зазначалося, відбулася в 2004 р. і стала яскравою подією в культурному житті Києва та країни. II Всеукраїнська трієнале художнього текстилю відбулася в 2007 р. під девізом «Художній текстиль – складова націо-

нально-культурного простору». У рамках текстильного проекту була проведена виставка талановитої молоді в галереї «Дім Миколи» (м. Київ). За Г. Кусько, уже друга трієнале продемонструвала широкий спектр тенденцій сучасного авторського текстилю України й дала підстави стверджувати, що цей вид мистецтва набув у вітчизняному просторі цілком нового звучання. І вчорашні формально-пластичні новації стають в українській практиці достатньо традиційними [10].

III Всеукраїнська трієнале художнього текстилю відбулася в 2010 р. під девізом «Відчуття часу. Ренесанс рукотворення». В основу проекту була закладена ідея повернення до основ візуального мистецтва – рукотворного втілення авторського задуму. IV Всеукраїнська трієнале художнього текстилю» відбулася в 2013 році під девізом «Арт-текстиль. Переживання простору». Виставка продемонструвала доцільність та вагому присутність арт-текстилю в сучасному мистецькому просторі та наповнення його живою енергією. V Всеукраїнська трієнале художнього текстилю 2016 р. продовжила і розширила ідею попередніх проектів, запропонувала художникам підтримати культуру сучасного українського текстилю. «Арт-текстиль. З вірою в себе» – такий девіз V Всеукраїнської трієнале художнього текстилю.

За роки свого існування Всеукраїнська трієнале художнього текстилю об'єднала митців, які є дуже різними, кожен унікальний, кожен талановитий, кожен має свою творчу долю та пізнаваний характер. Сьогодні художній текстиль це і гобелен (класичний та експериментальний), і розпис на тканині, колаж, аплікація, печворк, вибійка, повсть, абакан, асамбляж, м'яка скульптура, ручний папір та різноманітні авторські техніки і сучасні технології. VI Всеукраїнська трієнале художнього текстилю під девізом «Новітній текстиль ХХІ ст. В пошуках смислів» запланована на листопад 2021 р.

Що стосується розвитку текстильного мистецтва і дизайну в окремих регіонах України, то можна зазначити, що помітною текстильною подією в культурно-мистецькому житті Львова став міжнародний симпозіум Архе-Нитка-Ново (автор концепції – Г. Слободян, куратор –

О. Голубець), що відбувся 2007 р. на базі кафедри художнього текстилю ЛНАМ. Учасниками проекту була мистецька молодь України, Польщі та Литви. Робота і спілкування під час симпозіуму та підсумкова виставка продемонстрували ті форми й засоби, які ще донедавна вважалися революційними і значною мірою продовжують лишатися такими для деяких мистців старшого покоління. Молодь сприймає їх як звичні й вільно послуговується ними для втілення своїх ідей.

Яскравим і самобутнім осередком мистецтва текстилю є Черкащина, яка з давніх часів славилася саме мистецтвом текстилю. Це і традиційне ткання та килимарство, і виготовлення повсті (с. Панське, нині затоплене), і традиційного одягу та вжиткових речей (рушників, верет, килимів). Так, наприклад, у 2016 р. в Обласному художньому музеї, який з 2009 р. став сучасним культурним центром Черкащини, художники, які працюють в галузі текстилю, презентували свої роботи [11]. В експозиції виставки (автор ідеї Лариса Шейх), було представлено більше 75 творів, які демонструють класичні традиційні техніки текстилю поряд з тенденціями та новітніми пошуками. Всі ці складові щедро приправлені як авторським самобутнім баченням світу, так й стильовими та естетичними надбаннями інших видів декоративного мистецтва.

Виставка демонструє доробок різних періодів творчості черкаських художників Неоніли Недосеко, Тетяни Куліш, Тетяни Касьян, Івана Суржикова, Ірини Хабарової та ін. З фондів художнього музею в експозиції представлені гобелени Ольги Шалабаєвої, Альберта і Неоніли Недосеко. Крім техніки гладкотканого гобелену, на виставці представлені гобелени-ширми Тетяни Сосулїної, які є самостійними просторовими текстильними композиціями.

Роботи, виконані в техніці авторської аплікації, презентують заслужена художниця України Олександра Теліженко та молода мисткиня Марія Фізер. Широко представлено мистецтво клаптикового шиття творчістю Ніни Коваль, Ірини Лупини, Лариси Шейх.

Сучасний напрям у текстилі, гостроту і лаконічність демонструють роботи Людмили Шилімової-Ганзенко, Сергія Шилімова, Олександра Шепенькова, Ірини Пісун.

Традиційну вишивку споглядаємо у роботах Ольги Мартинової. Захоплюють витонченою технікою художньої вишивки та гарною колористикою твори Ольги Сокурєнко та Світлани Устименко. Розмаїтістю і строкатістю барв виокремлюються роботи, виконані у техніці батику, студентів ЧНУ ім. Б.Хмельницького під керівництвом Тетяни Касьян (рис. 1).

Рис. 1. Чугай Н.М.
а) Золота корона осені, 2007; б) Мелодія ельфів, 2007

Одним з важливих інформаційних джерел в розвитку сучасного дизайну текстилю могли б стати інтернет-сторінки, де представлені фрагменти сучасних теоретичних досліджень і розробки в області дизайну. На жаль, не вся інформація всесвітньої мережі Інтернет може використовуватися у професійній діяльності. Автори багатьох публікацій обмежуються поверхневим формулюванням, загальновідомими фактами, описом результатів впровадження окремих проектів.

В той же час, сфера художнього оформлення текстильних виробів, підбір малюнка і забарвлення, для тканини відповідної фактури, так само, як і питання сприйняття художнього образу цих творів дизайну текстилю як цілісної системи, вивчені недостатньо. У спеціальній літературі практично немає професійно проведеного аналізу сучасних прийомів і засобів створення текстильної продукції дизайну. В основному публікації мають описовий характер, рясніють загальними стереотипними фразами, які не розкривають специфіку творчої індивідуальності майстрів. Практично відсутні наукові публікації, які відповідають нинішньому рівню вимог і уявлень про дизайн. В основному йдеться про традиційні прийоми і методи декоративно-прикладної творчості, що розвивають практику ремісничо-художньої діяльності.

Проте нині в сучасних експозиційних залах однаково повноправно існують різні форми текстилю, що включає гобелен, ткану скульптуру, вишивку, ліжник, колаж, печворк і ще широкий спектр творів у різних нових сучасних матеріалах і техніках, що найповніше реалізують образно-естетичні переживання художників, втілюють свою епоху. Також автори часто

використовують різноманітні готові шаблони для спеціального промислового фарбування тканин, послідовно віддруковуючи їх в оригінальних кольорових варіаціях.

Висновки. Виразальні засоби художнього текстилю ХХІ ст., які збагатили палітру формотворення та фактурно-пластичних можливостей, дедалі більше привертають увагу сучасних митців. Текстиль як матеріал дає колосальні можливості для творчого експерименту. Базуючись на глибинних традиціях художнього текстилю, художники створюють надзвичайно цікаві, концептуальні та естетично довершені твори. Сучасне жанрове різноманіття творів охоплює всі рівні: тематичні, формотворчі, орнаментальні, технологічні та втілює ідею самодостатності художньої творчості в текстилі. Роботи сповнені глибокої емоційності на надзвичайній образній виразності.

Все це дає можливість інтегруватися в інше, європейське, середовище, адже саме перебування в різноманітних інституціях культури та мистецтва сприяє зав'язуванню нових контактів і налагодженню творчого співробітництва. Варто зазначити, що навіть у найбільш експериментальних творах українських авторів відчувається глибокий зв'язок з традиціями народного мистецтва, зокрема текстильного. Арт-текстиль посідає важливе місце в європейському мистецькому просторі, а художники, у тому числі й українські, використовують його як своєрідний засіб комунікації.

Представлений матеріал може бути використаний для подальшого вивчення вітчизняного арт-текстилю, специфіки створення нових форм, використання нових технік і матеріалів, а також бути корисним при написанні лекцій з історії українського мистецтва і дизайну.

Література:

1. Генисаретский О.И. Проблемы исследования и развития проектной культуры дизайнера : автореф. дис... канд. искусствоведения: 17.00.06 / ВНИИТЭ. М., 1988. 22 с.
2. Веснина Б. Фотоколлажи Александра Родченко. *Техническая эстетика*. 2005. № 6. С. 25.
3. Жук А.К. Сучасні українські художні тканини: Київ : Наук. думка, 1985. 120 с.
4. Селівачов М.Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). Київ : Редакція вісника «Ант»; Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. XVI, 400 с.
5. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю». Київ : Либідь, 2005. 280 с.

6. Даниленко В.Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури: Монографія. Харків : ХДАДМ. Колорит, 2005. 244 с.
7. Даниленко В.Я. Дизайн: Підручник. Харків: ХДАДМ, 2003. 320 с.
8. Яковець І.О. Дизайн текстилю: Монографія. Черкаси : Брама, 2010. 192 с.: іл. Бібліогр.: с. 121–131.
9. V Всеукраїнська триєнале художнього текстилю. URL: <http://dvnshu.com./archiv/223-v-vseukrayinska-triyenale-hudozhnogo-tekstilyu.html> (дата звернення 29.09.2021).
10. Студії мистецтвознавчі. URL: http://sm.etnolog.org.ua/download /pdf /sm_2009_1.pdf (дата звернення 30.09.2021).
11. В художньому музеї можна полюбуватися виставкою арт-текстилю. URL: <https://oblradack.gov.ua/4074-v-hudozhnomu-muzeyi-mozhna-polyubuvatisya-vistavkoyu-art-tekstilyu> (дата звернення 28.09.2021).

References:

1. Genisaretskiy, O. (1988). *Problemyi issledovaniya i razvitiya proektnoy kulturyi dizayna* [Issues of research and development of project-based culture of design] (Candidate thesis abstract, VNIITE, All-Russia Scientific Research Institute of Industrial Design).
2. Vesnina, B. (2005). Fotokollazhi Aleksandra Rodchenko [Photo collages by Alexander Rodchenko]. *Tekhnicheskaya estetika*, 6, 21–25.
3. Zhuk, A. (1985). *Suchasni ukrainski khudozhni tkanyny* [Modern Ukrainian art textiles]. Kyiv: Naukova dumka.
4. Selivachov, M. (2005). *Leksykon ukrainskoi ornamenti (ikonohrafiya, nominatsiia, stylistyka, tipolohiia)* [Lexicon of Ukrainian ornaments (iconography, nomination, stylistics, and typology)]. Kyiv: Redaktsiia visnyka “Ant”; Nizhyn: Aspekt-Polihraf.
5. Kara-Vasylieva, T., & Chehusova, Z. (2005). *Dekorativne mystetstvo Ukrainy XX stolittia. U poshukakh “velykoho styliu”*. [Decorative art of Ukraine of the twentieth century. Searching for the “grand style”]. Kyiv: Lybid.
6. Danylenko, V. (2005). *Dyzain Ukrainy u svitovomu konteksti khudozhno-proektnoi kultury: Monohrafiia* [Ukrainian design in the global context of project-based art culture: A monograph]. Kharkiv: KhDADM; Koloryt.
7. Danylenko, V. (2003). *Dyzain: Pidruchnyk* [Design: A textbook]. Kharkiv: KhDADM.
8. Yakovets, I. (2010). *Dyzain tekstyliu: Monohrafiia* [Textile design: A monograph]. Cherkasy: BraMa.
9. V Vseukrayinska triyenale khudozhnogo tekstyliu (n. d.). [5th All-Ukraine triennial of textile art]. <http://dvnshu.com./archiv/223-v-vseukrayinska-triyenale-hudozhnogo-tekstilyu.html>
10. *Studii mystetstvoznachchi [Researches of Fine Arts], 1* (2009). http://sm.etnolog.org.ua/download /pdf /sm_2009_1.pdf
11. V khudozhnomu muzei mozhna poliubuvatisya vystavkoiu art-tekstyliu (2016, February 18). <https://oblradack.gov.ua/4074-v-hudozhnomu-muzeyi-mozhna-polyubuvatisya-vistavkoyu-art-tekstilyu>